

АСИСТЕНТ ВЧИТЕЛЯ ЯК СУБ'ЄКТ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ШКОЛИ

*Мельник Юлія, асистент учителя інклюзивного класу
Барський ліцей №2 Вінницької області (Україна)*

TEACHER'S ASSISTANT AS A SUBJECT OF CREATING AN INCLUSIVE SCHOOL EDUCATIONAL SPACE

*Melnyk Yulia, assistant teacher of an inclusive class
Bar Lyceum №2 of Vinnytsia region (Ukraine)*

Анотація. *Закцентовано увагу на впровадженні інклюзивного підходу як важливого напрямку реформування загальної середньої освіти. Обґрунтовано сутність середовищного підходу в педагогіці. Розкрито значення створення сприятливих умов у закладі освіти для задоволення особливих освітніх потреб різних категорій дітей. З'ясовано сутність інклюзивного освітнього простору, визначено його суб'єктів. Показано роль асистента вчителя інклюзивного класу в процесі моделювання такого педагогічного конструкту.*

Ключові слова: *інклюзивний підхід, середовище, інклюзивний освітній простір, асистент учителя.*

Abstract. *Emphasis is placed on the introduction of an inclusive approach as an important area of reforming general secondary education. The essence of the environmental approach in pedagogy is substantiated. The importance of creating favorable conditions in the educational institution to meet the special educational needs of different categories of children is revealed. The essence of inclusive educational space is clarified, its subjects are defined. The role of an assistant teacher of an inclusive class in the process of modeling such a pedagogical construct is shown.*

Key words: *inclusive approach, environment, inclusive educational space, teacher's assistant.*

Реалізація основних принципів інклюзивного підходу передбачає створення сприятливих умов для дітей з особливими освітніми потребами, які в сукупності утворюють середовище закладу освіти. В останні роки потужно розвивається педагогіка освітнього простору, яка розробляє різні аспекти розвивально-виховного потенціалу середовища (А.Бондаревська, Н.Боритко, О.Демченко, О.Кондратьєва, Л.Новікова, Ю.Мануйлов, Н.Селіванова, О.Смолінська, А.Цимбалару та ін.). Започатковані дослідження в соціальній педагогіці, спрямовані на пояснення інклюзивного освітнього простору (В.Бондар, А.Колупаєва, І.Сімаєва і В. Хитрюк, А.Хіля, М.Чайковський та ін.).

Під впливом інтеграційних процесів в освіті освітній простір має змінюватися, підлаштовуючись під потреби дітей та молоді з інвалідністю. Тому серед напрямів середовищезнавства актуальності набирає моделювання й створення інклюзивного освітнього простору, забезпечення його безбар'єрності, психологічного комфорту та «універсального дизайну». За

словами М.Чайковського [14], «інклюзивний освітній простір» започатковано нещодавно та згадується уперше в меморандумі Міжнародної конференції «Освітня політика у напрямку інклюзивної освіти: міжнародний досвід і українські перспективи» (Київ, 2006). Проте в документі мова йде не скільки про визначення такого конструкту, скільки про необхідність його створення. Оскільки зазначено, що інклюзивний освітній простір має стати наслідком «прийняття філософії інклюзивної освіти на рівні державної політики і закріплення її в законодавчих та нормативно-правових актах; розробки концепції і державної програми розвитку інклюзивної освіти; реорганізації всієї системи освіти в інклюзивну, починаючи з дошкільної й закінчуючи професійно-технічною і вищою освітою».

Визначення інклюзивного освітнього простору знаходимо в працях сучасних дослідників. За одного з підходів, він є «інтегративною одиницею соціального простору, є системою структурних компонентів, у якій у досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку і самозміни» [12]. З іншого боку, М.Чайковський вважає, що «інклюзивний освітній простір» є системою структурних компонентів (середовищ), в якій у досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку й само зміни» [15, с.80].

Також актуальною є думка І.Бондар, що інклюзивне середовище – «це сукупність умов, що забезпечують рівний доступ особам з особливими потребами до якісної інклюзивної освіти в інклюзивному навчальному закладі незалежно від їх психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу, раси, місця проживання і виховання, та як сукупність учасників навчально-виховного процесу пов'язаних спільністю умов у яких відбувається їхня діяльність» [1].

Як стверджує І.Бондар, мета інклюзивного середовища передбачає не лише «забезпечення високоякісною освітою для всіх дітей, а й сприяння усуненню дискримінаційних установок і настроїв, створення сприятливої атмосфери у громадах та розвиток інклюзивного суспільства, зміна перспектив соціального облаштування» [1, с. 41].

Зустрічаємо позицію О.Демченко [3], яка, з одного боку, погоджується з тим, що найбільш вразливою соціальною групою є особи з обмеженими можливостями здоров'я, в тому числі з інвалідністю. Інклюзивний простір має забезпечувати їм можливість переходу від навчання в спеціальних установах закритого типу в масові заклади освіти, дитячі садки, школи тощо. З другого боку, дослідниця обстоює необхідність їх включення в інклюзивний освітній простір обдарованих дітей, обстоюючи їх статус як особистостей з особливими освітніми потребами. Відповідно до цього, вона пропонує термін «культурно-освітній простір для розвитку обдарованості дітей», який пояснює як «інтегративний / поліморфний соціально-педагогічний конструкт, що об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови, природні й

спеціально змодельовані, педагогічно структуровані й упорядковані, та комплекс можливостей, які сприяють задоволенню особливих освітніх потреб обдарованих дітей» [4].

Дослідники виділяють загальні параметри («організованість; протяжність у часі і просторі; змістовність та структурованість, взаємозв'язок і взаємозалежність елементів і специфічні ознаками (доступність; -полісуб'єктність; варіативність: змістовна, часова, організаційна) [12].

Звернемо увагу на те, що важливою характеристикою інклюзивного освітнього простору є його полісуб'єктність. Так, М.Чайковський [15] виділяє динамізм як характеристику інклюзивного освітнього простору, вважає його результатом конструктивної соціально-педагогічної роботи, тобто діяльності команди фахівців. У свою чергу, О.Демченко [5], розглядаючи освітній простір у ракурсі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, виділяє таку його характеристику як «інтерактивність і педагогічний альянс усіх суб'єктів простору», маючи на увазі всіх учасників просторотворення та взаємодію в площинах: середовищ і особистостей». До суб'єктів створення культурно-освітнього простору, сприятливого для задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей, на думку дослідниці входить широке коло осіб, які повинні активно взаємодіяти з середовищем: педагоги закладу освіти, батьки, представники органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, працівники соціальних служб і творчих об'єднань, члени громадських організацій і благодійних фондів тощо. Усі вони повинні стати учасниками просторо творення».

Екстраполюючи таку думку на інклюзивний освітній простір, вважаємо, що його організаторами має стати група фахівців різного профілю. Оскільки діти з порушеннями розвитку мають багато специфічних потреб, тому один педагог / практичний психолог не зможе цілісно забезпечити умови для когнітивного, фізичного, соціального, мовленнєвого розвитку дитини, надання медичної підтримки тощо. Це може зробити лише команда різних фахівців, які активно співпрацюють та обмінюються знаннями й інформацією, тому саме вони мають бути суб'єктами організації освітнього простору. Відповідно до рекомендацій МОН України [14], вони є командою психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у школах і ЗДО. До складу такої команди закладі загальної середньої освіти входять передусім постійні, так і запрошені учасники.

Зокрема, суб'єктами створення інклюзивного освітнього простору є «директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистенти вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахування освітніх потреб дитини), вчитель-реабілітолог та батьки або законні представники дитини тощо» [11; 14].

Перед фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу стоїть низка завдань, серед яких вивчення індивідуальних особливостей дітей, їхніх можливостей, потреб та створення неповторної траєкторії особистісного зростання. Відповідно до цього педагоги в цілому й ті, які працюють до робот з дітьми з особливими освітніми потребами зокрема мають бути творчими й

інноваційними, виробивши відповіді якості під час навчання в ЗВО. В досвіді роботи викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського використовуються сучасні інноваційні технології з формування креативної компетентності студентів.

Одним з активних організаторів інклюзивного освітнього простору вважаємо асистента вчителя / вихователя, з огляду на його функції та його. У складі команди такий фахівець *психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами* має низку обов'язків, які безпосередньо пов'язані з організацією розвивально-виховних умов, зокрема: «спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; участь в організації освітнього процесу дитини з ООП; участь у розробці ППР; адаптація освітнього середовища; навчальних Матеріалів відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП тощо» [14].

Важливим, на наш погляд є не лише створення інклюзивного освітнього простору, а й оцінювання його ефективності інклюзивного освітнього простору. Ураховуючи результати взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів та компонентів, що його складають, дослідники використовують метод SWOT-аналіз. Такий діагностичний інструментарій дозволяє виявляти «сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища, які визначають потенціал і можливості ефективної побудови інклюзивного освітнього простору та зовнішнього середовища». Така процедура включає аналіз можливостей і загроз, які слід враховувати як з точки зору укріплення, так і з позиції пошуку шляхів нівелювання негативного впливу й мінімізації можливих негативних наслідків [11, с. 31- 39].

Для реалізації поставлених завдань щодо створення інклюзивного освітнього простору [1; 4; 9; 10; 13; 15] необхідно забезпечувати відповідно підготовку членів команди психолого-педагогічного-супроводу, майбутніх педагогів, асистентів учителя, використовуючи для цього сучасні інноваційні технології [2; 6; 7; 8; 9 та ін.]. Зокрема, особливе значення слід як аудиторній, так і поза аудиторній роботі, організації науково-пошукової діяльності здобувачів вищої освіти.

Отже, інклюзивний освітній простір передусім орієнтований на розвиток кожного учня, індивідуалізацію навчально-виховного процесу. З другого боку, він має створювати умови для задоволення особливих освітніх потреб різних категорій дітей. Такий конструкт має врахувати можливості особистості та відповідати запитам соціального оточення. Серед його ознак виділено: спланований та організований фізичний простір, в якому можна безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять; сприятливий соціальний та емоційний клімат; створення умов для спільної роботи та надання допомоги один одному в досягненні позитивного результату. Такий конструкт є результатом педагогізації соціального середовища, одним з організаторів якого є асистент учителя інклюзивного класу.

Список використаних джерел

1. Бондар Т.І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти / Т. І. Бондар // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7 (41). – С.153-162.

2. Василюк А. В. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / А.В.Василюк, Ю.В. Бондар, А.В.Хіля. – Вінниця, 2020. – 175 с.
3. Демченко Е.П. Статус одареного ребенка в проблемном поле инклюзивной педагогики / Е.П.Демченко // Инклюзивное образование как организационная основа педагогики многообразия : сб. науч. ст. по итогам Международного образовательного проекта «Подготовка и переподготовка педагогов и руководителей образования в среде многообразия». - Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина, 2016. – С. 105-109.
4. Демченко О. П. Створення культурно-освітнього простору для розвитку соціальної обдарованості молоді в регіональному контексті / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць – Випуск 45. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 19-25
5. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.
6. Імбер В.І. Роль сучасних засобів навчання у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів / В.І. Імбер // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 15. – 2005. – С. 20-23
7. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 34. – Вінниця, 2011. – С. 320-325.
8. Комарівська Н.О. Підготовка студентів до розвитку творчих здібностей дітей (на матеріалі казки) Н.О.Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Вип. 28. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. – С. 182-185.
9. Любчак Л.В. Вибір оптимальної стратегії взаємодії майбутнього педагога з дітьми із особливими освітніми потребами / Л.В.Любчак // Освіта дітей з особливими потребами : від інституалізації до інклюзії : зб. тез доп. ; редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – 210-213.
10. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» : навчальний посібник / автори-укладачі Л. І. Міщик, О. П. Демченко ; за заг. ред. Л. І. Міщик. – К. : Вид. Дім «Слово», 2013. – 328 с.
11. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у школах та ЗДО» (2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>
12. Симаєва І. Н. Инклюзивное образовательное пространство SWOT-анализ / И. Н. Симаєва, В. В. Хитрюк // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2014. – Вып. 5. – С. 31 – 39
13. Хіля А. В. Актуальні проблеми організації навчально-виховного процесу у школі І-ІІІ ступенів в контексті реалізації ідей інклюзивної освіти / А.В.Хіля // Традиції та інновації в практиці початкової школи: збірник наукових праць. –Сімферополь: КПУ, 2010. – С. 93-97.
14. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році : лист МОН України від 31 серпня 2020 р. № 1/9-495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>.
15. Чайковський М.С. Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю / М. Є. Чайковський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №13/2017.- С.76-80

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ

*Михайлянц Катерина, методист Одеського обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти*

Одеська обласна Академія неперервної освіти Одеської обласної ради (Україна)

PECULIARITIES OF THE SPEECH DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH HEARING LOSS

*Mykhailiants Kateryna, methodist of the Odessa Regional Resource Center for
Inclusive Education support*

*Odessa Regional Academy of Continuing Education of the Odessa Regional Council
(Ukraine)*